

Хамуза В.
студентка II курсу
юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету
Науковий керівник: викладач кафедри
цивільного права і процесу
Паращук Л.Г.

НЕУСТОЙКА ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Одним із важливих актів у сфері регулювання приватноправових відносин є договір, який слугує дієвим інструментом забезпечення прав та інтересів учасників договірних правовідносин. Досягненню зазначеної мети слугують різноманітні способи забезпечення виконання договірних зобов'язань та міри цивільно-правової відповідальності, серед яких значне місце займає неустойка.

Питанню застосування неустойки у цивільному праві України було приділено увагу таких вчених, як М.І. Брагінський, В.В. Вітрянський, О.І. Гелевей, Д.О. Гришин, Ю.В. Долматова, Ю.Л. Єршов, Е.М. Малікова, О.О. Отрадна та інші.

У доктрині цивільного права традиційно виділяють два різновиди неустойки: законну, яка встановлюється на підставі акта законодавства, та договірну, яка встановлюється у договорі, укладеному сторонами.

Неустойкою, відповідно до ст. 549 ЦК України є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторіві у разі порушення першим зобов'язання. Згідно з цією ж статтею, штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання, а пенею – неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання [5].

З приводу правової природи неустойки серед дослідників немає єдиної точки зору, проте більшість дотримується підходу про її подвійну правову природу, яка одночасно є і способом забезпечення виконання зобов'язань, і мірою цивільно-правової відповідальності.

З моменту укладення сторонами договору, який передбачає застосування при невиконанні його умов неустойки, або підписання договору, який забезпечується законною неустойкою, і до моменту порушення зобов'язання неустойка є способом забезпечення виконання зобов'язань. Вона стимулює боржника до належного виконання. А у випадку порушення зобов'язання неустойка перетворюється у міру цивільно-правової відповідальності [2].

Основною функцією неустойки як способу забезпечення виконання зобов'язання є стимулююча, яка полягає у зміцненні зобов'язальних правовідносин шляхом забезпечення інтересів кредитора по зобов'язанню. Стимулюючий характер неустойки спрямовується на різні сфери інтересу кредитора в залежності від виду зобов'язання (виконання зобов'язання в натурі, виконання умов про якість та комплектність товарів, що передаються, дотримання фінансової дисципліни тощо). Варто зазначити, що серед відомих об'єктів цивільних правовідносин як неустойка можуть використовуватись лише матеріальні (майнові) об'єкти: рухомі речі, не вилучені та не обмежені в цивільному обігу, в тому числі цінні папери; результати робіт або послуг [1].

Варто зазначити, що сплата неустойки як міра відповідальності має подвійну – компенсаційно-штрафну функцію. З однієї сторони призначення стягнення неустойки є відшкодуванням кредитору завданих збитків, а з іншої – всі різновиди стягнення виконують штрафну функцію.

У співвідношенні зі збитками, відповідно до чинного ЦК України, традиційно розрізняють чотири види неустойки: залікову, штрафну, виключну, альтернативну [5].

Залікова неустойка передбачає стягнення визначеної законом чи договором неустойки і, крім цього, відшкодування збитків у тій частині, які не покриваються неустойкою, що стягнута,

тобто сума, що становить розмір неустойки, зараховується в рахунок відшкодування збитків. Стягнення залікової неустойки несе в собі компенсаційну функцію, зараховується в рахунок збитків. Як правило, розмір заподіяних збитків покривається стягненою неустойкою або збитки загалом не настають, саме тому на практиці позивачі обмежуються стягненням залікової неустойки й позов про відшкодування збитків не пред'являють.

Штрафна неустойка надає можливість кредитору стягнути з боржника як заподіяні кредитору невиконанням зобов'язання збитки в повному обсязі, так і передбачену законом чи договором неустойку. За своїми майновими наслідками штрафна неустойка є найбільш жорстким засобом забезпечення виконання зобов'язання в порівнянні з іншими видами неустойки, оскільки покладає на боржника додаткову відповідальність за неналежне виконання зобов'язання. Таке сумування й одночасне стягнення неустойки та збитків є найефективнішим засобом впливу на боржника. На відміну від залікової неустойки, головна мета штрафної неустойки – стимулювати належне виконання зобов'язання, а не лише компенсувати ті негативні наслідки, що можуть настати у зв'язку з його невиконанням [3, с.180-185].

У чинному ЦК України законодавець надав пріоритет штрафній неустойці. Згідно зі ст. 624 ЦК України, якщо за порушення зобов'язання встановлена неустойка, то вона підлягає стягненню в повному розмірі незалежно від відшкодування збитків.

Важливе значення серед наведених вище видів неустойки має виключна неустойка – це єдиний негативний наслідок, який може настати для сторони, що не виконала належним чином зобов'язання, оскільки наявність чи відсутність збитків, їх розмір жодних правових наслідків не спричиняє і, відповідно, не впливає на розмір виключної неустойки чи на можливість її стягнення. Аналіз норм чинного законодавства, судової практики свідчить, що виключна неустойка широко застосовується саме як законна, що за своїм характером захищає майнові інтереси не кредитора, а боржника, відповідальність якого в цьому випадку має обмежений характер [4]. Застосування виключної неустойки не дає можливості кредитору відшкодувати заподіяні невиконанням договору збитки за рахунок боржника, обмежуючи їх стягнення лише визначеною заздалегідь неустойкою. Найбільш істотною ознакою виключної неустойки є забезпечення виконання договору.

Існує й альтернативна неустойка, для якої характерно є те, що кредитору надається право стягнути з боржника або визначену договором неустойку у вигляді штрафу чи пені, або заподіяні невиконанням договору збитки. Цей вид неустойки, крім стимулювального значення, має на меті ще певною мірою відшкодувати певні заздалегідь оцінені збитки, звільняючи кредитора від необхідності обраховувати й доводити наявність збитків у майбутньому. Мета альтернативної неустойки – компенсувати кредитору заподіяні йому збитки. Якщо ж розмір збитків буде перевищувати розмір неустойки, кредитор має можливість відмовитися від стягнення неустойки й вимагати відшкодування збитків. У цьому випадку він зобов'язаний довести не лише наявність заподіяних йому збитків, а й ту обставину, що ці збитки настали саме у зв'язку з неналежним виконанням договірних зобов'язань контрагентом.

Отже, неустойка має важливе значення для регулювання договірних зобов'язань за участю як юридичних, так і фізичних осіб, вона виступає найбільш універсальним і найпоширенішим видом забезпечення виконання зобов'язань. У співвідношенні зі збитками традиційно виділяють такі види неустойки: залікову, штрафну, виключну й альтернативну. Існування наведеної класифікації зумовлено тим, що, незважаючи на головний принцип відшкодування шкоди – принцип повного відшкодування, за окремими видами зобов'язань законодавець, у зв'язку з необхідністю охорони певних суспільних інтересів, може обмежити право на повне відшкодування збитків.

Список використаних джерел

1. Гелевей О.І. Неустойка як вид забезпечення виконання зобов'язання. К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2003. 197 с.
2. Дзера О. В. Зобов'язальне право: теорія і практика. К. : Юрінком Інтер. 2000. 286 с.

3. Заверуха С. В. Значення штрафної та залікової неустойки в цивільному законодавстві. К.: Університетські наукові записки. 2013.№4 (48). С.180-185.

4. Тімуш І. С. Класифікація неустойок за цивільним законодавством. Х.: Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. №1.2013.

5. Цивільний кодекс України. Від 16 січня 2003 року. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Maciej Mikołajczyk

Magister, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie,
Wydział Prawa i Administracji (Polska)

LEGAL POSITION OF COHABITANTS IN POLISH LEGISLATION – DE LEGE FERENDA CONCLUSIONS

POZYCJA PRAWNA KONKUBENTÓW W USTAWODAWSTWIE POLSKIM – WNIOSKI DE LEGE FERENDA

Związki nieformalne istnieją obok związków małżeńskich zawieranych zarówno w formie wyznaniowej (religijnej), jak i cywilnej. W dzisiejszym świecie określenie konkubinatu może odnosić się do wszystkich związków zawiązywanych przed wykształceniem się jej sformalizowanej formy pożycia [1, s. 18]. Przedmiotem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie wniosków *de lege ferenda* odnośnie pojęcia «konkubinatu», które z pewnością byłoby pomocne w obrocie prawnym, dla sądów, instytucji państwowych, a często dla samych osób pozostających w faktycznym pożyciu. Często przyrównuje się faktyczne pożycie do małżeństwa – jako instytucji, która funkcjonuje we wszystkich kulturach prawnych. Jego model, czyli skład osobowy, przesłanki i sposób zawarcia, prawa i obowiązki małżonków oraz dopuszczalność (czy niedopuszczalność) i tryb jego rozwiązania, zależy od wielu czynników: obszaru geograficznego, dominującej religii, uwarunkowań kulturowych, a także istniejącego systemu prawnego [2, s. 11]. Silnym motywem do powstawania konkubinatu było i jest prawo opieki socjalnej, preferujące w dostępie do świadczeń rodziców samotnie wychowujących dzieci takich jak np. miejsce dla dziecka w przedszkolu.

Na gruncie obecnego ustawodawstwa polskiego nie ma legalnej definicji konkubinatu, która byłaby wiążąca. Stąd też należy pochylić się nad kwestiami związanymi z wprowadzeniem instytucji konkubinatu do polskiego systemu prawnego. Poniższy artykuł ma przede wszystkim przedstawić wnioski, które będą przemawiały za uzasadnioną i konieczną potrzebą wprowadzenia niniejszej instytucji do porządku prawnego. Ponadto w Polsce nie ma ustawy regulującej sytuację prawną osób żyjących w nieformalnych związkach, a obowiązujące przepisy ani szczególnie nie chronią, ani nie regulują kwestii wzajemnych praw i obowiązków partnerów nawet, jeżeli związek jest trwały, a partnerzy razem dorabiają się, wzajemnie wspierają, posiadają wspólne dzieci. W świetle polskiego prawa osoby pozostające w nieformalnych związkach są osobami sobie obcymi, ze wszystkimi tego konsekwencjami m.in. problemami z uregulowaniem kwestii majątkowych, brakiem uprawnień do otrzymania alimentów na siebie, renty rodzinnej po zmarłym partnerze, wyłączenia partnerów z ustawowego dziedziczenia. Istnienie wspólnoty życiowej partnerów bez zawarcia przez nich związku małżeńskiego oraz brak sprzeczności takiej wspólnoty z prawem – to bardzo ogólne przesłanki charakteryzujące związki partnerskie. Według przeważającego poglądu konkubinatu jest nieformalnym związkiem kobiety i mężczyzny, którzy nie zawarli ze sobą małżeństwa, lecz pozostają we wspólnym, stałym pożyciu analogicznym do pożycia małżonków. Nie ma jednak przeszkód prawnych ani przeszkód językowych do używania tego terminu w celu oznaczenia nieformalnego związku. Do języka potocznego i języka prawniczego weszło w ostatnich latach określenie związek partnerski, którego zakres znaczeniowy obejmuje przede wszystkim konkubinaty. Nadto posiłkując się poglądem judykatury, można wskazać, które to dziedziny prawa domagają się od ustawodawcy konkretnego działania.

Niewątpliwie punktem wyjścia niniejszego artykułu jest zaprezentowanie terminologii odnoszącej się do konkubinatu. Otóż pojęcie *concupinatus* pochodzi od słowa *concupio* lub